

Фінансується
Європейським
Союзом

Правовий бюлетень Данської ради у справах біженців (DRC) щодо пенсійного забезпечення та соціального захисту: Випуск № 105

1. Парламент усуває певні бар'єри для доступу до пенсійного забезпечення

Довідкова інформація: за даними Офісу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, пенсії не виплачуються людям, переміщеним з Криму, вже майже дев'ять років.¹ Також в листопаді 2014 року Уряд прийняв рішення про призупинення соціальних виплат у населених пунктах Донецької та Луганської областей до повернення цих територій під контроль органів державної влади.² Як наслідок, з'явилося нове явище, відоме як "пенсійний туризм", коли люди з окупованих Російською Федерацією територій реєструвалися як ВПО та їздили отримувати пенсію на підконтрольну українському уряду територію.³ Крім того, повідомлялося про деякі бюрократичні перешкоди, так, наприклад, Пенсійний Фонд міг просити надати довідку ВПО або паперові справи з пенсійного фонду Російської Федерації. У 2019 році Уповноважений Верховної Ради України з прав людини повідомила⁴ про те, що понад 450 000 з 1,2 мільйона пенсіонерів, які проживають на території Донецької та Луганської областей поза контролем уряду України з 2014 року, не отримують свої пенсії. У 2022 році уряд змінив курс і запровадив цифрові інструменти, які дозволили людям з територій, окупованих Російською Федерацією та з Криму, отримувати пенсії онлайн. Тим не менш проблеми все ще залишалися. Люди, які досягли пенсійного віку на окупованих Російською Федерацією територіях, часто не мали достатнього страхового стажу⁵, а їхній трудовий стаж на окупованих Російською Федерацією територіях не визнавався урядом України. Більше того, Уряд України денонсував Угоду про гарантії прав громадян держав-учасниць СНД у галузі пенсійного забезпечення (Угода)⁶, що призвело до невизначеності щодо того, як обчислювати страховий стаж для українців, які працювали в Радянському Союзі (СРСР) та Росії.⁷ Втім, у квітні 2024 року Верховна Рада ухвалила новий закон, який регулює порядок обчислення страхового стажу для роботи за кордоном. Це стосується внесків, зроблених за часів Радянського Союзу до сьогодні.⁸

¹ Виплата пенсій особам, які працювали Посилання на джерело інформації: <https://www.ombudsman.gov.ua/report-2022/sotsialna-derzhava>

² Кабінет Міністрів, Постанова №595, 2014, Посилання: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-2014-%D0%BF>

³ HRW, Україна: Люди з обмеженою мобільністю не можуть отримати доступ до пенсій, 2020, посилання: <https://www.hrw.org/news/2020/01/24/ukraine-people-limited-mobility-cant-access-pensions>

⁴ Посилання на джерело: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2818208-ludmila-denisova-upovnovazhenij-vr-ukraini-z-prav-ludini.html>

⁵ Страховий стаж - це період, протягом якого роботодавець сплачував за працівника страхові внески до Пенсійного фонду України. У 2024 році мінімальний страховий стаж для жінок і чоловіків становить 31 рік.

⁶ Кабінет Міністрів, Постанова №1328, 2022, Посилання: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1328-2022-%D0%BF#Text>

⁷ Угода використовувалася для обчислення трудового стажу для осіб, які працювали в державах-членах СНД. Після денонсації Угода залишається чинною для осіб, які вже мали право на пенсію. Водночас, особи, які досягли пенсійного віку після денонсації Угоди, залишилися поза увагою.

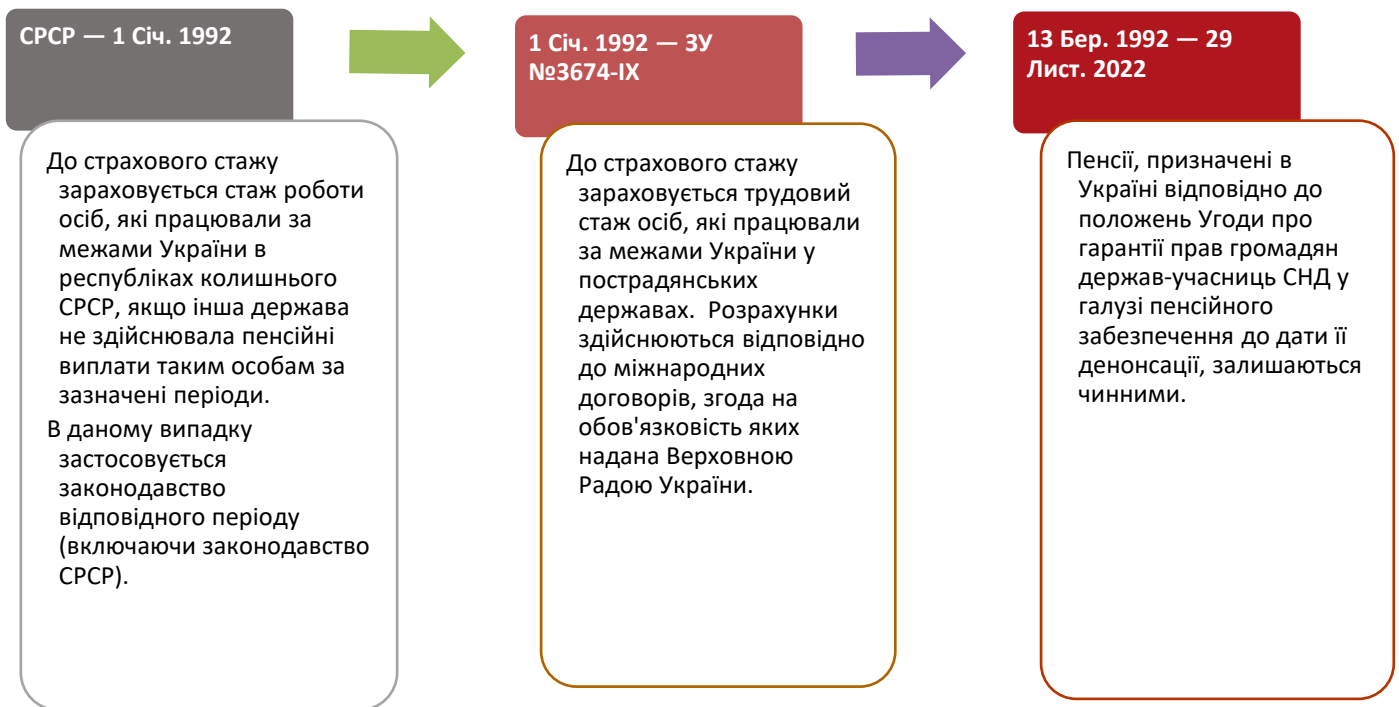
⁸ Верховна Рада України, Закон №3674-IX, 2024, Посилання: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-IX#Text>

Зверніть увагу: Для перерахунку періоду сплати внесків необхідно подати відповідну заяву в адміністративному або судовому порядку. Важливо підвищувати рівень правової обізнаності населення, щоб люди були обізнані щодо порядку звернення та перерахунку пенсії.

Останні події: У квітні 2024 року⁹ Верховна Рада прийняла [Закон №3674-IX](#), запровадивши новий механізм обчислення стажу за періоди роботи закордоном, які зараховуються до страхового стажу. За загальним правилом, періоди роботи за межами України зараховуються, згідно з міжнародними договорами, до страхового стажу особам, які постійно проживають в Україні на законних підставах.

Українське законодавство про пенсійне забезпечення передбачає, що пенсії повинні виплачуватися лише однією державою. Тобто, що особа не може бути суб'єктом пенсійного забезпечення у двох різних державах одночасно. Коли відсутній офіційний обмін інформацією, наприклад, між Україною та Російською Федерацією, то отримати документальне підтвердження виплати пенсії з іншої держави неможливо. Враховуючи це, останні зміни передбачили можливість простого письмового повідомлення. Таким чином, людина повідомляє органи Пенсійного фонду про те, що пенсію з іншої держави не отримує. Таке повідомлення підписується особисто. Надання неправдивих або підроблених даних тягне за собою відповідні правові наслідки. Повідомлення надається під час звернення особи за призначенням, поновленням або продовженням виплати пенсії.

- Виплата пенсій особам, які проживають в Україні, але мають трудовий стаж в СРСР або в іноземних державах, що входили до складу колишнього СРСР:

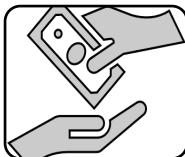
- Пенсійне забезпечення людей, які мають трудовий стаж на територіях, окупованих Російською Федерацією після 19 лютого 2014 року включає наступні критерії:
 - неотримання пенсії від пенсійних органів Російської Федерації;
 - не займання певних посад;
 - наявність достатнього трудового/страхового стажу.

⁹ Закон був підписаний лише в червні 2024 року.

Для деяких категорій осіб трудовий стаж не зараховується до страхового стажу, в тому числі для осіб, які:

- проходили військову службу в збройних силах, органах внутрішніх справ, органах державної безпеки, поліції, інших військових формуваннях Російської Федерації;
- обіймали посади державної служби, посади в органах місцевого самоврядування у відповідних органах Російської Федерації;
- добровільно обіймали посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій тощо на окупованій території.

За відсутності обміну інформацією між пенсійними органами України та Російської Федерації:

- людина має отримати підтвердження про те, що пенсія не виплачується пенсійними органами Російської Федерації;
- людина може підтвердити неотримання пенсії, надавши відповідне повідомлення Пенсійному Фонду України.

Пенсія розраховується з урахуванням трудового та страхового стажу особи:

- страховий стаж безпосередньо пов'язаний зі сплатою єдиного соціального внеску (ЄСВ), дані про який беруться з відповідних державних реєстрів;
- у разі відсутності даних про особу в реєстрі Пенсійного фонду України, таку особу можуть попросити надати додаткові документи, що підтверджують трудовий стаж та сплату ЄСВ.

- Українці, які через війну або з інших причин виїхали за кордон і досягли там пенсійного віку, можуть оформити пенсію дистанційно, через веб-портал Пенсійного фонду. Існує три основні критерії, які повинні бути дотримані для ефективного звернення з метою отримання пенсії:

Ідентифікація:

Людина має проходити щорічну ідентифікацію. Це можна зробити онлайн за допомогою відеоідентифікації або надати до Пенсійного фонду документ, який підтверджує, що особа жива і тимчасово проживає за кордоном. Такий документ можна отримати в консульських установах України за кордоном.

Рахунок в українському банку:

Особа повинна мати діючий банківський рахунок, відкритий в українському банку. Пенсійні виплати здійснюються тільки на рахунки в українських банках. Отримати пенсію на рахунок, відкритий в іноземному банку, неможливо.

Досвід роботи за кордоном:

Якщо особа має офіційний стаж роботи за кордоном, зарахування таких періодів для обчислення права на пенсію здійснюється на підставі двосторонніх договорів між Україною та відповідними державами.

2. Уточнено порядок подання заявок на деякі програми соціальної допомоги

13 червня 2024 року Кабінет Міністрів прийняв [Постанову №683](#), спрощуючи доступ до окремих видів державної соціальної допомоги. Зміни спрямовані на уніфікацію та спрощення існуючого процесу подання заяв, а саме:

Тип допомоги	Поправка	Можливі наслідки
Соціальна допомога дитині померлого годувальника	До переліку обов'язкових документів додано трудову книжку	Попереднє формулювання передбачало лише подання "трудової"

<p>Критерії: Діти померлого годувальника, який на день смерті не мав страхового стажу, необхідного для призначення пенсії для особи з інвалідністю III групи.</p>	<p>(за наявності) померлого годувальника — для призначення допомоги дитині померлого годувальника.</p>	<p>книжки", не уточнюючи, чию саме, що робило ситуацію незрозумілою для цього конкретного виду пенсії. Враховуючи той факт, що цей вид соціальної допомоги призначається лише тоді, коли померлий годувальник не мав страхового стажу, необхідного для призначення пенсії особі з інвалідністю III групи, вимога щодо надання трудової книжки була додатковим бар'єром для доступу до неї. Наразі документ вимагається лише за його наявності. Відсутність документа не буде підставою для відмови.</p>
<p>Державна соціальна допомога особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю</p>	<p>Документи (або їх копії), що містять дані (інформацію), наявні в державних електронних інформаційних ресурсах, не подаються. Зазначена інформація, необхідна для призначення соціальної допомоги, отримується органом соціального захисту населення через:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● "Трембіта";¹⁰ ● Інформаційні системи / бази даних; ● Запити до власників даних. 	<p>Таким чином, особи можуть відчутно значне бюрократичне полегшення, адже не потрібно буде приносити додаткові паперові документи. Процес аналізу поданих документів також може пришвидшитися, адже непотрібно буде обробляти паперові дані.</p>
<p>Допомога на поховання</p>	<p>Вперше врегульовано виплату допомоги на поховання осіб, які померли за кордоном. Для призначення допомоги член сім'ї або особа, яка здійснила поховання, подає іноземне свідоцтво про смерть або інший документ, виданий компетентним</p>	<p>Питання стає ще більш актуальним, враховуючи той факт, що майже 20% українців¹¹ зараз перебувають за кордоном.</p>

¹⁰ Система електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів

¹¹ Міністерство закордонних справ у відповідь на запит Громадянської мережі ОПОРА повідомило, що станом на червень 2023 року за кордоном перебувало 8,177 млн українців. Посилання на джерело: <https://www.oporaua.org/viyna/kilkist-ukrayintsiv-ta-yikh-migratsiia-za-kordon-cherz-viinu-doslidzhennia-gromadianskoyi-merezhi-opora-24791>. Зверніть увагу, що ця статистика стосується всіх українців, які перебувають за кордоном, тоді як Центр економічної стратегії повідомляє про 4,9 мільйона українців, які перебувають за кордоном через війну станом на січень 2024 року, посилання: <https://ces.org.ua/ukrainian-refugees-third-wave-research/>

органом іноземної держави, що підтверджує факт смерті. Документи подаються до органу соціального захисту населення.

Примітка: іноземні документи повинні бути належним чином легалізовані та перекладені на українську мову.

3. Міністерство спрощує процес обміну персональними даними для отримання допомоги

Довідкова інформація: Закон України "Про захист персональних даних" був прийнятий у 2012 році і з того часу суттєво не переглядався. Центральною вимогою законодавства у сфері захисту персональних даних є законність обробки. Кожен процес обробки даних здійснюється на основі конкретних підстав, найпоширенішою з яких є згода особи. Кожна організація, включно з агенціями ООН та міжнародними неурядовими організаціями (МНУО), повинна оцінювати застосовність тієї чи іншої підстави при обробці будь-якого виду персональних даних.

На практиці, персональні дані людей, які потребують допомоги, необхідні гуманітарним організаціям, коли йдеться про надання гуманітарної допомоги. Крім того, такі дані необхідні для зменшення ризику дублювання при наданні гуманітарної та соціальної допомоги. Наразі уряд, як власник (розпорядник) даних, може ділитися деякими персональними даними, які зберігаються в державних реєстрах, але для цього необхідна правова основа, наприклад, меморандум про обмін даними та відповідні запити на обмін даними. Цей процес не є автоматизованим і може зайняти багато часу.

Останні зміни: 6 травня 2024 року Міністерство соціальної політики підписало [Наказ №230-Н](#), яким внесло зміни до форм заяв про призначення всіх видів соціальної допомоги та компенсацій¹². Форма заяви також спрямована на збір деяких персональних даних, необхідних для подальшого розгляду права заявників на отримання допомоги, за якою вони звернулися.

Зміни націлені на спрощення процесу обміну даними з гуманітарними організаціями, які надають фінансову допомогу отримувачам програм соціального захисту. Міністерство досягло цієї мети, додавши один пункт про згоду на передачу даних. Таким чином, коли заявники підписують заяву, вони автоматично дають згоду на передачу персональних даних гуманітарним організаціям з метою отримання допомоги. Жодного додаткового збору персональних даних від осіб, які потребують допомоги, не буде потрібно:

"Я надаю згоду на передачу (за потреби) моїх персональних даних та підтверджую наявність згоди осіб, зазначених у цій заяві, на передачу їхніх персональних даних урядам іноземних держав, міжнародним організаціям, донорським установам з метою отримання допомоги (у разі можливості надання такої) за рахунок їхніх коштів у порядку, визначеному законодавством."

¹² З метою уніфікації процесу подання заяв Мінсоцполітики затвердило єдину форму заяви, яку особа має підписати при зверненні за різними видами соціальної допомоги та компенсацій. Заява використовується для отримання більш ніж 40 різних видів допомоги, включаючи допомогу сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, допомогу особам з інвалідністю тощо. Документ є однаковим для різних компетентних установ, включаючи Пенсійний фонд, Центр надання адміністративних послуг, Управління соціального захисту населення тощо.

Зверніть увагу: Обмін даними все ще можливий лише з тими установами, які підписали відповідні меморандуми з Міністерством соціальної політики.

4. Міністерство врегулювало підхід до розрахунку права на отримання допомоги за рівнем доходу

Довідкова інформація: Більшість програм соціальної допомоги в Україні призначаються на основі перевірки доходів. Для перевірки доходів зазвичай використовується середньомісячний дохід, який розраховується на кожного члена сім'ї¹³. Такі розрахунки необхідні для визначення права особи на отримання соціальних послуг за рахунок бюджетних коштів.

Останні зміни: 15 квітня 2024 року Міністерство соціальної політики підписало [Наказ №181-Н](#), яким затвердило зміни до Методики обчислення середньомісячного сукупного доходу. Зміни уточнили процедуру розрахунку, чітко визначивши, які доходи не включаються до середньомісячного доходу. Це потенційно відкриє доступ особам, з групи особливого ризику, до програм соціальної допомоги, що базуються на перевірці доходів, таких як допомога малозабезпеченим сім'ям, допомога самотнім батькам, субсидія на оплату житлово-комунальних послуг, тощо.

$$\text{Середньомісячний дохід} = \frac{\left(\frac{\text{Сума доходів кожного члена сім'ї}}{3} \right) \times 3 \text{ місяці}^{14}}{3} \div \text{кількість членів сім'ї}$$

Проблемне питання	До	Після
Розрахунок щомісячного доходу фізичних осіб, які надають соціальні послуги, та членів їх сімей	За відсутності офіційних даних про доходи застосовувалось правило, що середньомісячний сукупний дохід дорівнює 0,1 мінімальної заробітної плати. ¹⁵	За відсутності офіційних даних про доходи припускається, що: <ul style="list-style-type: none"> Середній дохід фізичної особи, яка надає соціальні послуги, дорівнює 0,1 мінімальної заробітної плати. Зверніть увагу: Державна компенсація особам, які надають соціальні послуги на непрофесійній основі, не вважається доходом. <ul style="list-style-type: none"> Середній дохід працевздатних членів сім'ї надавача послуг дорівнює одній мінімальній заробітній платі.¹⁶
Доходи, які виключаються із середньомісячного сукупного доходу сім'ї	Не враховувалася допомога від громадських та благодійних організацій.	Пункт доповнено уточненням, що доходи від міжнародних неурядових та благодійних організацій також не враховуються при обчисленні середньомісячного доходу.

¹³ До сім'ї належать особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки і об'єднані шлюбом, кровним спорідненням, усиновленням чи на інших підставах.

¹⁴ 1 квартал, що передує місяцю звернення за соціальною допомогою.

¹⁵ Мінімальна заробітна плата з 1 квітня 2024 року — 8 000 грн.

¹⁶ Це не стосується членів сім'ї, які перебувають: у місцях позбавлення чи обмеження волі, під домашнім арештом, щодо яких застосовано заходи забезпечення кримінального провадження, осіб з психічними та поведінковими розладами, осіб, які зареєстровані як безробітні та не отримують допомогу по безробіттю, матерів та інших осіб, які перебувають у відпустці без збереження заробітної плати, військовослужбовців тощо.

<p>Водночас, особи, які потребували допомогу, боялися звертатися за гуманітарною допомогою, щоб не втратити право на отримання допомоги як малозабезпечені.</p>	
	<p>До статті додано 4 види доходів, які не враховуються при розрахунку середньомісячного доходу:</p> <ul style="list-style-type: none">• виплата/допомога українцям, які перебувають під тимчасовим захистом за кордоном;• винагорода за добровільно передану Збройним силам України військову техніку Російської Федерації, придатну для використання;• щомісячна грошова компенсація за надання соціальних послуг;• щорічна допомога на оздоровлення та одноразова компенсація особам з інвалідністю, постраждалим в наслідок дії вибухонебезпечних предметів.

Цей правовий бюлетень розроблений за проектом, що фінансується в рамках цивільного захисту та гуманітарної допомоги Європейського Союзу.

Деякі терміни, що використовуються у цьому документі, взяті із законопроектів або чинного законодавства. Відповідальність за зміст бюлетеня несуть виключно автори. Погляди, висловлені в цьому документі, жодним чином не повинні сприйматися як відображення офіційної позиції Європейського Союзу чи Данської ради у справах біженців (DRC). Ні Європейська комісія, ні DRC не несуть відповідальності за будь-яке використання інформації, що міститься в ньому.